

УДК 811(07)(477)

РОЗВИТОК ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

І.О. Білецька

Кафедра теорії та практики іноземних мов

Уманський державний педагогічний

університет імені Павла Тичини

вул. Садова, 2, м. Умань, Україна, 20300

У статті окреслено основні тенденції розвитку іноземної освіти в Україні з огляду на посилення євроінтеграційних процесів. Іноземна мова є важливим засобом, який формує полікультурну свідомість особистості, сприяє інтеграції підростаючого покоління в систему світових та національної культур.

Ключові слова: іноземна мова, діалог культур, соціокультурна компетентність, українська загальноосвітня школа.

DEVELOPMENT OF FOREIGN LANGUAGE EDUCATION IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF EUROINTEGRATION

I.O. Biletska

Chair of Theory and Practice of Foreign Languages

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

Sadova St., 2, Uman, Ukraine, 20300

Basic tendencies of foreign language development in Ukraine taking into account strengthening of Eurointegration processes have been outlined in the article. Foreign language is important means, that forms multicultural consciousness of personality, integration of young generation in the system of world and national culture.

Key words: foreign language, dialogue of cultures, sociocultural competence, Ukrainian general school.

Сьогодні, на початку третього тисячоліття, Україна, намагаючись вийти на рівень європейських стандартів, переживає складний період радикальних перетворень у галузі освіти в цілому, і в іншомовній освіті зокрема. Так, в умовах євроінтеграції зростає потреба особистості в швидкій адаптації до умов сучасного інформаційного та полікультурного світу, в свою чергу, посилює інтерес до вивчення іноземної мови як важливого інструменту життєдіяльності людини. Іншомовна освіта є важливим засобом, який формує свідомість особистості та її здатність бути соціально мобільною в суспільстві, сприяє веденню діалогу культур у світі, що глобалізується навколо розв'язання різноманітних проблем.

На 32-й Генеральній конференції ЮНЕСКО у Парижі (1998) під час круглого столу міністрів освіти країн світу на тему “Сприяння якості освіти” наголошувалося, що не може бути якісної освіти, якщо вона не дає знання, окрім державної, рідної мови, ще однієї-двох мов, насамперед найпоширеніших у світі. Це потрібно для ефективного і динамічного освоєння всього нового в науці, техніці, технологіях, що розвиваються в різних країнах. Одним із пріоритетних напрямів визначили створення спільного мовного простору, що зумовило велику увагу офіційних та громадських міждержавних і національних організацій та об'єднань до розв'язання проблеми навчання мов на всіх рівнях освіти, формування у молоді готовності до практичного використання мови в міжнародному та міжетнічному спілкуванні.

Освітні реформи, що відбуваються в Україні і пов'язані з реалізацією Національної доктрини розвитку освіти, Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Закону “Про загальну середню освіту”, Концепції розвитку загальної середньої освіти та інших нормативних

документів, є супутніми до світових реорганізацій в освіті та передбачають переосмислення вітчизняного досвіду, зокрема щодо мовної підготовки у навчальних закладах.

Мовна політика в Україні на сучасному етапі характеризується оновленням і суттєвими зрушеннями у таких напрямках: збільшення кількості мов, що вивчаються; зростання кількості осіб, які володіють принаймні однією іноземною мовою; започаткування вивчення кількох іноземних мов у середніх навчальних закладах; вивчення іноземної мови на ранніх етапах навчання; збільшення кількості академічних годин на вивчення іноземної мови в університетах; застосування іноземної мови в якості робочої в деяких вищих закладах освіти.

У Державній національній програмі “Освіта” (Україна ХХІ століття) передбачається зростання значення іноземних мов на сучасному етапі розвитку країни: в загальному списку шкільних предметів “Іноземна мова” виведена у другий рядок після “Державної мови”, хоча ще в недалекому минулому це місце належало “Математиці”. У загальноосвітніх навчальних закладах нині вивчається понад п’ятнадцять іноземних мов. Разом з тим, кількість навчальних годин на тиждень на цей предмет у загальноосвітніх школах залишається низькою: 2–3 год. – у початковій школі, 5–6 год. – у спеціалізованих, 2–3 год. – у загальноосвітніх середніх школах [4].

Провідною в Україні, як і раніше, залишається англійська мова – 77,5 % учнів вивчають цей предмет. Німецька (17,2 %) та французька мови (8,1 %) дещо втратили свою популярність: кількість учнів, що вивчають ці дисципліни, впродовж останніх п’яти років скоротилась у середньому на 1,5–2 %. Проте збільшилась кількість тих, хто вивчає східні і близькосхідні мови [5, с. 6].

У кінці ХХ – на початку ХХІ століття в Україні з’явилися нові типи навчальних закладів – лінгвістичні гімназії, гуманітарні ліцеї, спеціалізовані авторські школи. Деякі з них стали нині провідними лабораторіями

експериментальної перевірки передових ідей щодо удосконалення системи навчання іноземних мов (наприклад, Перша Черкаська міська гімназія).

Відповідно до закону України “Про загальну середню освіту” у спеціалізованих школах з поглибленим вивченням іноземних мов згідно запитів та потреб учнів створюються білінгвальні класи. У 2009 році Міністерство освіти і науки України видало наказ № 626 “Про затвердження Типових навчальних планів білінгвальних класів спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов”.

Особливо важливим зрушенням в іншомовній освіті було, згідно з Державним стандартом початкової загальної освіти, прийнятим Постановою Кабінету Міністрів від 20 квітня 2011 року № 462, запровадження вивчення іноземної мови з першого класу учнями всіх загальноосвітніх шкіл України з 1 вересня 2012 року (з розрахунку 1 година на тиждень). А починаючи з 2013 року, Міністерством освіти і науки України було введено в школах обов’язкове вивчення двох іноземних мов: однієї з них – з 1-го класу, а другої – з 5-го класу. На колегії міністерства було затверджено нову навчальну програму, згідно з якою в якості другої може вивчатися будь-яка іноземна мова (включаючи російську). Деякі фахівці відстоювали думку про те, що з двох іноземних мов одна обов’язково повинна бути англійською, але в 20 % українських шкіл базовими є німецька та французька мови [3].

Сучасна вітчизняна парадигма шкільної іншомовної освіти зорієнтована на таку організацію навчання, яка забезпечує комунікативно-діяльнісний характер процесу оволодіння іноземною мовою в інтеграції з міжкультурним спрямуванням його змісту [2, с. 28]. З огляду на це серед основних цілей навчання іноземній мові в школі можна виділити:

1. Формування і розвиток комунікативної культури школярів, тобто мовної, мовленнєвої та соціокультурної компетенції; вивчення норм міжкультурного спілкування іноземною мовою; розвиток культури усного та писемного мовлення іноземною мовою в умовах офіційного та неофіційного спілкування.

2. Соціокультурний розвиток учнів, а саме: вивчення рідної мови і культури та іноземних мов і культур інших народів, формування в школярів здібностей представляти свою країну і культуру в умовах іншомовного міжкультурного спілкування.

3. Формування у школярів поваги до інших народів і культур, готовності до ділової співпраці та взаємодії, спільного вирішення загальнолюдських проблем.

4. Розвиток мотивації до вивчення другої іноземної мови.

5. Розвиток самоосвітнього потенціалу з урахуванням диверситивності сучасного багатомовного та полікультурного світу.

6. Формування інтелектуальних і творчих здібностей учнів у процесі вивчення мов та культур.

Аналіз педагогічної літератури та нормативних документів переконливо засвідчує, що на початку XXI століття однією з домінуючих цілей виступає формування в школярів соціокультурної компетенції. Як підкреслюють українські фахівці у галузі навчання іноземних мов В. Буренко та В. Редько, “ посилення соціокультурного контексту змісту навчання є соціально і педагогічно доцільною тенденцією розвитку сучасної іншомовної освіти. Вона забезпечується: а) готовністю учнів використовувати іноземну мову як засіб міжкультурного спілкування; б) можливістю для учнів створювати власну соціальну та культурну ідентичність шляхом зіставлення й усвідомлення культури носіїв мови, що вивчається, та власної національної культури; в) когнітивним розвитком учнів, що активізує їхню навчальну діяльність, адаптує її до європейських стандартів і створює умови для входження в сучасний світовий соціум” [2, с. 28].

Отже, у сучасній освіті та вихованні під впливом ряду лінгвістичних і соціокультурних факторів поняття “навчання мові” поступово розвивається у поняття “навчання мові та культурі”. А це, в свою чергу, зобов’язує сучасного вчителя іноземної мови допомогти учням усвідомити, що в світі

існує велика кількість різноманітних цінностей, деякі з яких відрізняються від їх власних; будь-які цінності вкорінюються в традиції того чи іншого народу і є для нього закономірним результатом його досвіду та історичного розвитку.

На початковому етапі навчання іноземній мові учитель повинен стимулювати в учнів потребу вивчати світ зарубіжних ровесників і з цією метою використовувати іноземну мову, крім того, формувати елементарні уміння міжособистісного спілкування іноземною мовою, опираючись на рідну.

Другий етап навчання передбачає вивчення іноземної мови як засобу міжнародного спілкування у процесі соціокультурного, культурознавчого й художньо-естетичного розвитку школярів через ознайомлення з культурою країни, мова якої вивчається, формування умінь представити свою рідну культуру і країну в умовах іншомовного міжкультурного спілкування.

На завершальному етапі вивчення іноземної мови повинно сприяти розвитку іншомовної комунікативної компетенції, що забезпечує використання іноземної мови в ситуаціях офіційного і неофіційного спілкування. У центрі уваги при цьому знаходиться поглиблення культурознавчих знань про стиль життя в країнах, мова яких вивчається.

Розвитку здатності до спілкування на міжкультурному рівні має сприяти побудова кожного заняття як моделі потенційного, цікавого за змістом уроку. Він має імітувати спілкування учнів з носіями певної мови, насамперед, з іноземними ровесниками, завдяки чому діти зможуть краще уявляти собі практичну та життєву перспективу засвоєння нової мови. Це призведе до суттєвого підвищення їхньої мовленнєвої інтенції. Тому, як зазначають сучасні психологи і педагоги, особливу роль у процесі навчання іноземної мови учнів відіграє мотивація, яка змінюється у різний період життя людини. У процесі розвитку особистості відбувається певна трансформація мотивів. На основі одних мотивів формуються інші,

виникають суперечності між різними мотивами, змінюється співвідношення домінуючих мотивів.

Досить цікаві дані щодо мотивів вивчення іноземної мови наводить у своїй монографії “Засоби формування комунікативної компетентності у змісті шкільних підручників з іноземних мов” відомий український науковець у галузі методики навчання іноземної мови В. Редько [6]. Автор, на основі спостережень за навчальним процесом та анкетуванням школярів (загалом опитано 1687 учнів), констатує, що не для всіх учнів комунікативна мотивація (уміння спілкуватись іноземною мовою) вважається єдиним стимулом в оволодінні предметом, хоч вона є домінуючою (майже 42 %). Серед проблем респонденти називають розширення сфери власної пізнавальної діяльності – 17 %, задоволення інтересу до культури інших народів – 23 %, отримання можливості, перебуваючи за кордоном, почуватися комфортно в оточенні інших – 12 % тощо. На думку В. Редька, спектр мотивів оволодіння іншомовним спілкуванням має тенденцію на розширення, що необхідно враховувати під час навчання іноземної мови.

Потрібно також зазначити, що в останні роки посилилась увага науковців до феномену полікультурної компетенції як одного з показників готовності особистості до міжкультурної комунікації. Широко дискутується проблема її формування у процесі навчання іноземних мов (Н. Гез, О. Коломінова, З. Корнаєва, Т. Опанасенко, О. Первак, В. Редько, В. Топалова, Н. Саланович, В. Скалкін та ін.).

Розглядаючи полікультурний компонент у широкому розумінні, можемо констатувати, що він включає у себе країнознавчі та лінгвокраїнознавчі знання. До країнознавчих відносяться енциклопедичні та фонові знання, а також знання реалій країни, мова якої вивчається. Лінгвокраїнознавчий блок передбачає знання лексики, яка характерна культурній сфері цієї країни і презентує її за допомогою семантики мовних одиниць.

Полікультурне виховання, яке здійснюється протягом усіх років вивчення іноземних мов, зорієнтоване на підготовку випускників загальноосвітніх шкіл до міжкультурної комунікації, на розуміння ними специфіки національної картини світу. Шкільні навчальні програми з іноземних мов традиційно охоплюють знання про культуру, історію, географію, особливості побуту та державного устрою країни, мова якої вивчається, тобто всі аспекти соціокультурних особливостей країни.

Виходячи із сучасних процесів, що відбуваються в освіті, полікультурна складова вивчення іноземних мов має забезпечити:

1) оволодіння засобами усної і писемної передачі інформації представниками культури чи субкультури;

2) формування вмінь та навичок мовленнєвої та немовленнєвої поведінки;

3) вивчення національної культури (науки та мистецтва, історії та традицій, а також національні парки, історичні заповідники тощо) країни, мова якої вивчається.

У результаті вивчення іноземної мови, вихованці мають оволодіти такими полікультурними якостями, як: толерантність до представників інших культур; неупередженість до інформації; ідеологічна нейтральність; життєва зорієнтованість та практична спрямованість; здатність до емпатії та сприйняття чужого; здатність до порівняння культурних явищ, властивих народів, мова якого вивчається, та власного народу.

Згідно чинної програми з іноземної мови полікультурне виховання має здійснюватися шляхом оволодіння: знаннями про суспільство і культуру спільноти або спільнот країни, мова якої вивчається, у межах тематики ситуативного спілкування, пов'язаної з такими аспектами: повсякденне життя; умови життя; міжособистісні стосунки; цінності, ідеали, норми поведінки; соціальні правила поведінки; ритуальна поведінка; здатність привести до спільного знаменника рідну й іноземну культури в межах змісту програми; здатність визначити й використати різні стратегії для контакту з

представниками інших культур; правила вступу до розмови; правила ввічливості; вирази народної мудрості.

Не дивлячись на позитивні зрушення, на сьогодні методисти, на жаль, визнають той факт, що в практиці навчання іноземним мовам спостерігаються певні проблеми: не визначені реально досяжні цілі міжкультурної комунікації в різноманітних умовах, обсяг соціокультурного компоненту навчання іноземній мові та змісту рідної культури, який потрібно засвоїти під час вивчення іноземної мови.

У навчанні міжкультурній комунікації спостерігається ряд труднощів. Зокрема, бар'єр в розумінні іншомовного співрозмовника в культурологічному плані, так як у межах рідної йому культури в учня формується міцна картина свого бачення світу. Це особливо помітно при вивченні фразеології. Прислів'я та приказки, які відображають позитивну або негативну оцінку тих чи інших якостей, етнічні норми, правила соціального життя і поведінки, не в повній мірі розуміються учнями. Дослідник Н. Баришніков [1] вважає, що для того, щоб процес взаємодії двох менталітетів був успішним, потрібно навчити учнів інтерпретувати різноманітні цінності, розуміти реальність країни, мова якої вивчається, орієнтуватися у ній, визначати, яка думка про рідну культуру сформувалася у представника іншої культури; бачити стійке та мінливе в культурі, тобто традиції та інновації в різноманітних сферах життя; зрозуміти смішне в іншомовній культурі; прийняти нові знання чужої культури для глибшого пізнання своєї; синтезувати й узагальнювати свій особистий досвід в міжкультурному діалозі.

Тим не менше, можна стверджувати, що сьогодні іншомовна освіта в Україні розглядається як полілінгвальний простір; провідні принципи її реалізації ґрунтуються на мовному й культурному плюралізмі. Вивчення іноземної мови впливає на розвиток у школярів здатності сприймати і розуміти культури та толерантно ставитися до них, таким чином сприяючи інтеграції особистості в систему світових та національної культур. Така

стратегія формування підростаючої особистості засобами іноземної мови зумовлена сучасним станом міжнародних відносин держав, що мають тенденцію до їх розширення й активізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барышников Н. В. Параметры обучения межкультурной коммуникации в средней школе / Н. В. Барышников // Иностранные языки в школе. – 2002. – № 2.

2. Буренко В., Редько В. Стратегічні напрями розвитку сучасної шкільної іншомовної освіти / В. Бургін, В. Редько // Іноземні мови в сучасній школі. – 2012. – № 4. – С. 28–33.

3. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911/

4. Звіт про результати Допроєктного базового дослідження системи удосконалення (післядипломної освіти) вчителів англійської мови. – Британська Рада, 1998. – 56 с.

5. Мошков В. Навчання іноземних мов : деякі підсумки та перспективи / В. Мошков // Іноземні мови. – 2000. – № 1. – С. 6–8.

6. Редько В. Г. Засоби формування комунікативної компетентності у змісті шкільних підручників з іноземних мов. Теорія і практика : монограф. [Електронний ресурс] / В. Г. Редько. – К. : Генеза, 2012. – 224 с. – Режим доступу:

http://didactics.ucoz.ua/load/materiali/http_didactics_ucoz_ua_load_materiali_1/re_dko_valerij_zasobi_formuvannja_komunikativnoji_kompetentnosti_u_zmisti_shkil_nikh_pidruchnikov_z_inozemnih_mov_teorija_i_praktika/1-1-0-125

1. Baryshnikov N. V. Parametry obucheniya mezhkul'turnoj kommunikacii v srednej shkole / N. V. Baryshnikov // Inostrannye yazyki v shkole. – 2002. – № 2.

2. Burenko V., Red'ko V. Strategichni napryamy rozvytku suchasni shkil'noi inshomovnoi osvity / V. Burgin, V. Red'ko // Inozemni movy v suchasnij shkoli. –

2012. – № 4. – S. 28–33.

3. Derzhavnij standart pochatkovoï zagal'noi osvity [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupu : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911/

4. Zvit pro rezul'taty Doproektnogo bazovogo doslidzhennya systemy udoskonalennya (pislyadyplomnoi osvity) vchyteliv anglijs'koi movy. – Britans'ka Rada, 1998. – 56 s.

5. Moshkov V. Navchannya inozemnyh mov : deyaki pidsumky ta perspektyvy / V. Moshkov // Inozemni movy. – 2000. – № 1. – S. 6–8.

6. Red'ko V. G. Zasoby formuvannya komunikativnoi kompetentnosti u zmisti shkil'nyh pidruchnikiv z inozemnyh mov. Teoriya i praktyka : monograf. [Elektronnyj resurs] / V. G. Red'ko. – K. : Geneza, 2012. – 224 s. – Rezhym dostupu : http://didactics.ucoz.ua/load/materiali/http_didactics_ucoz_ua_load_materiali_1/re_dko_valerij_zasobi_formuvannja_komunikativnoji_kompetentnosti_u_zmisti_shkil_nikh_pidruchnikiv_z_inozemnikh_mov_teoriya_i_praktika/1-1-0-125